

groot gedeelte van deze vloot thans is opgelegd, dan schijnt ook op dit gebied de toekomst niet rooskleurig.

Zoo vallen bij het zilveren jubileum onzer Koningin in menig opzicht over Amsterdam donkere schaduwen. Wordt het burgemeester De Vlugt gegeven de Amsterdamsche kogge met Gods hulp veilig door de onstuimige wateren te sturen!

BREEN.

WIJSBEGEERTE.

De Wijsbegeerte in de laatste vijf-en-twintig jaren.

Achter ons ligt een periode, waarin meer de filo-filosofie dan de filosofie zelf bloeide.

Naar den aard van dit jubileum-nummer vat ik daarbij vanzelf alleen de beoefening der wijsbegeerte binnen de grenzen van ons eigen land in het oog.

De filo-filosofie, de liefde tot de filosofie dan, is er sedert het begin dezer eeuw belangrijk op vooruitgegaan.

En dat niet alleen onder de akademieburgers, maar ook onder hen, die geen eigenlijk wetenschappelijke opleiding genoten.

Cursussen over filosofie werden gehouden voor niet-klassiek gevormden en verheugden zich niet zelden in ongewone belangstelling.

In dit kwarteeuw verschenen eenige goede handboeken over de geschiedenis van de filosofie en nog zien er nieuwe studien het licht.

Daaruit spreekt de begeerte om in alle tempelgangen van de filosofie te worden rondgeleid en te bewonderen de trotsche denkconstructies, den machtigen systemenbouw aller eeuwen.

Zou het diepste motief niet zijn om daaruit een systeem te zoeken, waarin eigen peizen over wereld- en levensraadsel tot rust komt?

Want met enkele filo-filosofie komt men niet toe. Die onbepaalde liefde tot de filosofie moet het gebrek aan een eigen filosofie bedekken, maar ze kan het toch nooit vergoeden.

Het gemis blijft voelbaar.

Na Opzomer hebben we eigenlijk geen groot filosoof meer bezeten. En als we hem groot noemen, dan doen we dit nog vergelijkenderwijs, want met wijsgeeren als Kant, Hegel en ook Comte, bij wien hij zich in zijn tweede periode aansloot, kan hij niet worden gemeten of hij wordt lilliputier. Zijn voornaamste volgeling, een minder systematische, meer artistieke en in sommige opzichten genialer geest dan hij, de bekende Allard Pierson, werd twee jaren vóór de kroning van H. M. de Koningin, ten grave gedragen. Van nu af had het positivisme (de filosofie, die zich nitsluitend beweegt binnen de perken van het waarneembare en daarvan de wetten opspoort) hier te lande geen invloedrijk vertegenwoordiger meer. Wel vindt het nog altijd aanhangers, vooral onder wis- en natuurkundigen, biologen enz.

Aan de Universiteiten waren in deze periode Leiden en Groningen de brandpunten voor de filosofie.

In Leiden doceerde tot voor korten tijd de veelbesproken en veelbestreden G. J. P. J. Bolland. Eerst Hartmanniaan werd hij later Hegeliaan. De Hegelsche filosofie werd door hem geprezen als het inbegrip van alle wijsheid. Dit systeem sloot naar zijn gevoelen zóó deugdelijk en omvattend alles zoozeer, dat hij het ondenkbaar achtte, dat het ooit kon worden overtroffen. Ondanks zijn overdrijving en fanatieke maakte Bolland toch school. Maar allengs rees er twijfel of Bolland's Hegelianisme wel orthodox was. Vooral werd hij hierop aangevochten door K. J. Pen. Ook J. Clay huldigde afwijkende meeningen. Als een der meest eminente Hegelianen verdient vermelding H. W. Ph. van den Bergh van Eysinga. Ook J. D. Biereus de Haan oriënteert zich voornamelijk aan Hegel.

In Groningen was het G. Heymans, die zich tal van discipelen wief. Op Neo-Kantiaanschen grondslag bouwde hij zich een eigen systeem, door hem psycho-monisme geheeten. Al het bestaande is volgens hem tot het psychische, het ziellijke, te herleiden. Deze theorie vond ingang bij vele beoefenaars der psychologie, ook bij theologen.

Het meeste terrein won echter in ons land het Duitsche Neo-Kantianisme. Jhr B. H. C. K. van der Wijk, hoogleeraar te Utrecht en C. Beljaar Spruyt, professor te Amsterdam, behoorden hier tot de wegbereiders. Meer gearticuleerd wordt het thans voorgedragen door Professor B. J. H. Ovinck te Utrecht en met eenige reserve door Professor A. J. de Soppert te Leiden. Daarbij mag het de aandacht niet ontgaan, dat het rationalistisch getinte Neo-Kantianisme van de Marburger-school hier niet recht wortel wilde schieten, maar des te meer dat van de Baadensche school, dat met het „rationeel“ rekening houdt en de religie, (zij het dan niet speciaal de christelijke, maar een religie in algemeenen zin) een plaats geeft boven de eigenlijke kultuurgoederen.

Ook de phaenomenologische theorieën van Husserl en Scheler (welke zich concentreeren op een scherpe analyse van de innerlijke ervaring) bleven hier niet zonder weerklank.

Ja, van welke buitenlandsche filosofie vloeide geen zijtak naar ons land? Het Bergsonisme, dat de wijsbegeerte wil gronden op intuïtie, verkreeg toegang tot aristokratische kringen, al bezit het hier geen toek, die met autoriteit is bekleed. In de etalages onze boekhandelaren worden de pikante filosofische werken van graaf Herman Keijserling uitgestald als artikelen, welke om de Oostersche geur, die er uit opstijgt, gretig aftrek vinden. Het Amerikaansche pragmatisme vormt nog immer den ondergrond van zekere jeugdbewegingen.

Filosofisch teerde onze wetenschap op het buitenland. Zij moest leven van den import. Dit moge niet streelend zijn voor het nationaal gevoel, als een oneer kan dit ook niet worden aangerekend, omdat de wetenschap een bij uitstek internationaal karakter draagt.

Wel zou het rechtmatige trots opwekken, indien ons land op dit gebied meer voor het internationale leven had betekend.

Dwingen laat zich dit niet.

Van hooger belang dan een zelfstandige nationale filosofie is een zelfstandig christelijke filosofie, en met name eene, die de Gereformeerde wereld- en levensbeschouwing tot wetenschappelijke uitdrukking brengt.

Dat hiervoor belangrijke bijdragen zijn geleverd. Kuypers schonk in het tweede deel van zijn „Encyclopaedie“, Bavinek in zijn „Christelijke Wetenschap“ waardevolle bouwstoffen voor een eigen wetenschapsleer. De laatste ontwierp bovendien in zijn „Christelijke Wereldbeschouwing“ de schets eener filosofie. Woltjer liet in zijn oratiën ons menig filosofisch fragment na. Ook de eerste twee deelen van Geesink's „Van 's Heeren Ordinantiën“ zitten, schoon populair uitgewerkt, vol wijsgeerige gedachten. Om nu van studien der jongere generatie niet te spreken.

Als vóór-arbeid is dit alles niet te vermaden. Moge echter een nieuwe periode ons verrassen met een filosofie uit eigen beginsel gegroeid.

Onze tijd roept er om.

De vooruitgang der Gereformeerde wetenschap hangt er voor een groot deel van af.

Bestudeering van de historie der filosofie is uitnemend, mits ze leidt tot een eigen filosofisch systeem.

Met filo-filosofie mag geen genoegen genomen.

Met minder dan het scheppen van een filosofie kunnen we niet tevreden zijn.

Van Roomsche zijde werd de scholastieke filosofie zooveel mogelijk aangepast aan de gedachtenwereld onzer eeuw. Daarbij trad vooral op den voorgrond J. Th. Beysens, hoogleeraar te Utrecht.

Een poging om elementen uit de wijsgeerige stelsels van Hegel, Schopenhauer, Von Hartmann vermengd met christelijke ideeën, saam te smelten, is gewaagd door den Amsterdamschen predikant A. H. de Hartog. Het gelukte hem echter niet deze elementen tot een eenheid te verbinden. Vandaar de algemeene klacht over het duistere van zijn systeem. Zijn syncretistisch streven bedoelde al te heterogene bestanddeelen tot een geheel te verwerken.

HEPP.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

Een Overzicht.

Dat de Koningin persoonlijk de Zending genoot, is, mag als een bekend feit worden gememooreerd. Eenigen tijd geleden bleek dit nog weer eens zeer duidelijk uit haar bezoek aan het Zendingshuis te Oegstgeest, bij gelegenheid van het 125-jarig bestaan van het Ned. Zend. Genootschap. Het is een voorrecht zulk een Vrouw als Koningin te hebben.

Ook in haar kwaliteit als Koningin heeft zij meegewerkt aan de krachtige ontwikkeling van het Zendingswerk, want de verschillende wetten, in het belang van dezen arbeid uitgevaardigd, werden toch door haar ondertekend; en wie zal het durven betwijfelen, dat dit con amore is geschied?

Het ligt niet in onze bedoeling een statistisch overzicht van deze bepalingen te geven. Trouwens, met vacantie op reis en ver van onze boeken, zouden wij toch onvolledig blijven. Maar waartoe zou het dienen? Wie eenigszins meegeleefd heeft, moge dan wel niet zulke maatregelen één voor één kunnen opsommen, hij is toch wel onder den indruk gekomen, dat, met name onder de dusgenaamde Christelijke Kabinetten, de Zending in de laatste 25 jaren op steeds meer welwillend-

heid heeft kunnen rekenen van de zijde der Regeering.

En zelfs meer dan dat.

Het zou een groot getal worden, indien men eens uitrekende hoeveel millioenen de Overheid subsidieert aan de Zendingshospitelen en de Zendingsscholen. De toename van den geldstroom was zelfs zoo groot, dat van bevoegde zijde soms waarschuwend de vinger werd opgeheven, daar het geven van het goud met het eischen van allerlei bezwaarljke bepalingen gepaard ging.

Zeker, geld is maar geld! Maar niemand is toch zoo dwaas het als nietig slijk te verachten. En niet alleen blijkt uit deze subsidies de sympathie van de Regeering voor den Zendingssarbeid, voorzover het 't maatschappelijk leven betreft, maar ook op andere wijze nam zij tegenover de Zending een welwillende houding aan; de verschillende Zendingshandboeken, als „Midden-Java ten Zuiden“, „Posso“, „Nieuw-Guinea“, „West-Java“ enz., leeren dit genoegzaam.

De Regeering heeft ook wel verkeerde dingen gedaan, zult gij zeggen. En wij stemmen dit natuurlijk toe. Wie herinnert zich niet de „facultatief-misère“? De Regeering had nog meer kunnen doen! zoo klaagt gij en gij wijst b.v. op het bekende art. 123, dat beurtelings verguisd en vergoed wordt. En wij antwoorden weer: natuurlijk; maar er moet ook wat te doen overblijven voor het tweede 25-jarig regeeringstijdperk van onze Koningin!

Maar zien wij af van de bemoeiingen van de Koningin als zoodanig in het belang van het Zendingswerk; daartoe mogen wij ons niet beperken.

En dan valt allermeeest op, dat de Zending in de laatste 25 jaren met reuzenschreden is vooruitgegaan.

Is deze opmerking echter wel geheel juist? Vergeten wij dan niet de verwaarloozing of zelfs vernietiging van vele Deutsche Zendingsposten in Afrika en Indië? Zien wij dan niet voorbij de nu absolute machteloosheid van het oorspronkelijk zoo krachtig en intellectueel ontwikkeld en Zending-lievend Deutsche volk? En toonen wij dan geen oog te hebben voor de geestelijke schade, die de oorlog heeft gehad voor de aanvankelijk voor het Christendom gewonnen volken en de Inlandsche Kerken, voor de Heidenen en Mohammedanen zelf? Volstrekt niet; en wij handhaven ons gezegd, dat de Zending met reuzenschreden vooruitging. Zelfs de oorlog heeft ten deele daartoe medegewerkt, en heeft alleen belet, dat de vooruitgang nóg reusachtiger is geworden.

Welke heerlijke perspectieven werden er op de Wereld-Zendingconferentie van Edinburg in 1910 geopend! De zoozeer gewenschte samenwerking tusschen het Angelsaksische en Germaansche ras was verkregen; en beiden zouden van elkander leeren. Zoals het toen werd gedacht en gezien, gewenscht en beloofd, zal 't nu wel nooit verwirkelijkt kunnen worden; God heeft het anders gewild. En zou het niet mede hierom zijn, opdat de Zending het werk des Heeren zijn zou, en niet aan menschen de eere zou worden gegeven?

Laten wij echter niet voorbijzien, dat de Zending óók door den oorlog zich ontwikkeld heeft. Het is ondankbaar alleen te klagen, en niet op te merken hetgeen de Heere doet. De vrucht is niet altijd in cijfers weer te geven. Maar dit behoeft ook niet. Invloeden als b.v. de nauwe aanraking tot in de loopgraven toe tusschen Christenen en Heidenen (Mohammedanen), zijn zelfs van onberekenbare waarde. Er is in den oorlog gezwaard, allereerst, al was 't dan niet altijd door beroepszendingen.

En om nog iets te noemen uit den laatsten tijd: hoe opmerkelijk zijn niet de nationale bewegingen, die aan de zelfstandigheid der Inlandsche Kerken echter ten goede zullen komen, al dreigen ook hier gevaren. In de artikelen over de Nationale Christ. Conferentie te Shanghai 1922, hebben wij getracht dit in het licht te stellen.

Zien wij echter vooral op ons land. En dan ligt het voor de hand, dat wij allereerst onze eigen Zending noemen. 1896 en 1902 zijn twee jaartallen, die wij wel goed onthouden mogen. In 1896 werden op de Synode van Middelburg de beginselen vastgesteld, waarvan het Zendingswerk had uit te gaan, en waarnaar het zich richten moest; en in 1902 werd op de Synode van Arnhem de Zendingssorde aangenomen, waarin de bovengenoemde beginselen practisch waren ontwikkeld en toegepast. En wel is het een duidelijk bewijs van de deugdelijkheid van dezen arbeid, dat, gelijk Dr Pol opmerkt in zijn boek over Midden-Java ten Zuiden, er nog steeds geen behoefte aan is, om ingrijpende veranderingen aan te brengen, terwijl de arbeid der Geref. Kerken sinds deze beide Synodes zich zeer voorspoedig ontwikkelde.

Men vergelijke maar eens de getallen uit het eind der vorige eeuw en van dit jaar, en men zal verbaasd staan.

Midden-Java ten Zuiden is nu geheel bezet, waar Wonosobo tot een hulppost werd verlaagd. In 1898 werd aan Solo niet gedacht; en nu behoort 't bij de bloeiendste Zendingsterreinen. Hetzelfde kan van Magelang worden gezegd. Ja, welk terrein is er, dat niet met sprongen vooruitging?

En met Soemba is het niet anders. Vóór 25 jaren

was 't nog voor 't Evangelium of waarmede he werken.

Allerwege een getuige colportageer „ja“, heeft v wij door ku dingen, en de laatste heeft.

Wij zijn nog heel v loopig, we dersen in ons dienst niet afzienbaren Dan, de ople dita's Djawa worden aan Bakker, te worden der nog veel he kerkrechtelijk stuk betreft ons ook we Indië stelt eischen!

De Zending ons land een door de in gekregen, w heel herstelt schadelijke de grens va overal bere „Broeders“, gekloppen w De Genoot geheel verd drongen ge geest" is he corporaties leiding der enz., rust eenheid van zijn.

Vooral in lijkheid gev de Zending werd daart Synode van hadden, is e Kerk blijft hand- en s doen. 't Was betreuren.

In het tje systematisee aan de naar scheidelijk naam van „ studie-confe hebben ook zal de vram zien, of de bepaalde ro dingsopvoed en vereenig

Maar ons ware ander herleving v dat in 1898 gie van on 1908 weer gemeenen s bestaan.

Doch wij Gode dank helmina w Ned.-O.-Indi haar, en on haar regeer uitgang en te mogen

Vele Nec len realisee Oranje, ters op Frins midden va die hij wil mede daar

Hij is o begeerte l bezien en kansen zie Echter.. slecht de landsche 't Zijn w sche hebz der bracht